

Spis treści

Od Autora 9

Wstęp 11

Rozdział 1. ARCHEOLOGIA POLSKI Wczesnośredniowiecznej: POCZĄTKI ZAINTERESOWAŃ, NARODZINY I ROZWÓJ 15

Początki najdawniejsze 15

Wiek XIX: w poszukiwaniu odległych korzeni słowiańskiej tożsamości 16

Narodziny i powolny wzrost: pierwsze dekady XX wieku 20

Lata trzydzieste: archeologia wczesnego średniowiecza w natarciu – sporu o Słowian ciąg dalszy i systematyczne prace wykopaliskowe obiektów wczesnośredniowiecznych 23

Dwie dekady powojenne: zbliżające się milenium i badania nad początkami państwa polskiego 26

Lata siedemdziesiąte i osiemdziesiąte: udane pokłosie badań milenijnych 28

Ostatnia dekada XX wieku i początek nowego stulecia: stare pytania i nowe możliwości pozyskiwania odpowiedzi 32

Archeologia Polski wczesnośredniowiecznej: archeologia regionów czy archeologia bez granic? 35

Rozdział 2. ŹRÓDŁA I METODY 41

Stanowisko archeologiczne 41

Stratyfikacje, warstwy, obiekty 44

Wczesnośredniowieczne stanowiska archeologiczne i ich stratyfikacje: problemy eksploracji 50

Stratyfikacje stanowisk wczesnomiejskich 51

Stratyfikacje osad typu wiejskiego 52

Stratyfikacje obiektów sakralnych i pogańskich miejsc kultu 52

Stratyfikacje cmentarzysk wielowarstwowych 53

Warstwy i ich zawartość ruchoma: znaleziska masowe 56

Ceramika jako źródło do badania dawnych społeczności 57

Szczątki archeozoologiczne i archeoichtiologiczne 60

Zabytki wydzielone 65

Dane przyrodnicze: gleba i jej komponenty 67

Pozostałe grupy danych (I): źródła pisane 69

Pozostałe grupy danych (II): toponomastyka 71

Pozostałe grupy danych (III): przedstawienia ikonograficzne 75

Rozdział 3. SKĄD NA ZIEMIACH POLSKICH WZIĘLI SIĘ SŁOWIANIE? 79

„Autochtoniści”, „allochtoniści” i inni: długie dzieje sporu o pochodzenie Słowian 79

Między starożytnością a wczesnym średniowieczem ziem polskich: przerwa czy kontynuacja? 84

Jeden czy wiele wzorców kultury materialnej Słowian? 85
Słowiański fenomen: jak go wytłumaczyć? 89

Rozdział 4. ZAGADKI OKRESU PRZEDPAŃSTWOWEGO 95

„Geografia plemienna” i archeologia 95
Najstarsze grody wczesnośredniowieczne: kiedy powstawały? 103
Wielość czy jedność obrządku pogrzebowego? 116
Zagadka Gromnika 120
Wiele pytań i mało odpowiedzi 123

Rozdział 5. ŚWIĘTE GÓRY 125

W kręgu wielkich ośrodków kultu okresu plemiennego: Łysa Góra na wschodniej krawędzi Łysogór (Góry Świętokrzyskie) 125
Tajemnice góry Ślęży 128
Inne góry – domniemane miejsca pogańskiego kultu 133
Zagadkowe Żmigrody 141

Rozdział 6. POGAŃSKI CMENTARZ CZY ŚWIĘTY GAJ? 147

Świątynie pod gołym niebem 147
Stary cmentarz i nowe problemy 148
Zapomniana czy żywa tradycja? 152

Rozdział 7. WIELKIE KOPCE MAŁOPOLSKIE 155

Monumentalizm, który zadziwiał od dawna 155
Kopiec Przemysława (Tatarski) w Przemyślu 156
Domniemane monumentalne kopce w Przemyślu 159
Sandomierski kopiec Salve Regina 159
Krakowskie kopce Krakusa i Wandy 161
Pozostałe wielkie kopce w Małopolsce 165
Kontekst europejski 166
Kopce małopolskie: kiedy i dlaczego je wznoszono? 168

Rozdział 8. ŚLADY NAJSTARSZEGO PISMA? 175

Odkrycie, które budzi emocje 175
Co odkryto na tabliczkach z Podeblotia? 176
Powrót do tematu: tabliczki w świetle najnowszych badań 178

Rozdział 9. JAK POWSTAWAŁA POLSKA 183

Miedzy archeologią, tradycją dynastyczną a legendą 183
Tam, gdzie narodziła się Polska: Wielkopolska u progu przełomu państwowego 185
Skąd pochodzili Piastowie? 190
Z Wielkopolski do Małopolski: piastowskie wyjście na zewnątrz 196

Kierunek północny: Piastowie nad Zatoką Gdańską	201
„Zapomniane” Mazowsze czy strategiczna rezerwa terytorialna?	204
Od Bałtyku po Sudety: Śląsk i Pomorze Zachodnie	210
Śląsk „czeski” czy „piastowski”?	211
Pomorze Zachodnie: „republiki miejskie” i dawne terytoria plemienne	214
Ziemia krakowska: ostatni etap budowy państwa polskiego	217
Próba bilansu	218

Rozdział 10. MIASTA NADAL ODKRYWANE 225

Stolice państwa gnieźnieńskiego: rywalizacja o prymat pierwszeństwa	228
Od legendarnego Lecha do Mieszka I	229
Silny pretendent do palmy pierwszeństwa	234
Gród na bursztynowym szlaku	242
Miasto o dwunastu bramach	246
Gdańsk wczesnopanstwowy czy plemienny?	250
Początki Płocka ciągle poznawane	253
Wczesny gród piastowski nad rzeką Płonką?	258
Pierwsza wielka inwestycja piastowska w Małopolsce?	259
Intrygujący rywal Sandomierza	262
Tajemnice Góry Katedralnej w Chełmie	266
Centrum na peryferii	271
W cieniu pogańskiego księcia	274
Kraków, Wawel i archeologia	283
Kto wybudował najstarszy Wrocław?	288

Rozdział 11. GRODY NIEZWYKŁE 295

Ostrów Lednicki: rezydencjonalny ośrodek pierwszych Piastów czy najstarsze na ziemiach polskich <i>episcopium</i> ?	296
Niesfinalizowana wielka inwestycja	303
Chełmiński <i>sedes regni principalis</i>	307
Gród pod zamkiem	309
Wyspy pełne tajemnic	312
Ukryte wśród bagien	314
Zagadki pogranicza: zespół wieżowy w Stolpiu	317

Rozdział 12. KRAJOBRAZY WIEJSKIE 323

Na uboczu zainteresowań	323
Osady wiejskie: jak je postrzegamy?	325
Niewykorzystany potencjał badawczy: osady służebne	331
Wsie nieodgadnione	333
Wczesne ośrodki przemysłowe?	337

Rozdział 13. ARCHEOLOGIA W BADANIACH NAJSTARSZYCH ZESPOŁÓW KLASZTORYNYCH 341

Najstarsze klasztory i archeologia 341

U progu chrystianizacji: pierwsze opactwa benedyktyńskie 342

W cieniu Wzgórza Wawelskiego: archeologia w badaniach opactwa oo. benedyktynów św. Piotra i Pawła w Tyńcu pod Krakowem 344

Kościół i klasztor na osadzie grodowej 347

Podwójna fundacja i spór o pochówek książęcy 350

Archeologia w badaniach najstarszych fundacji cysterskich 355

Łekneński „klasztorek” 358

Klasztor na ruinach palatium? 359

Klasztory ciągle poznawane 363

Rozdział 14. ZAGADKA STULECIA: ZNAKI NA CERAMICE 367

Długa historia badań i niejednoznaczne wyniki 367

Znaki na dnach naczyń z Kalisza i Ostrowa Lednickiego: obfitość nowych jakościowo źródeł archeologicznych 371

Znaki, jakich mało 372

Skąd ten zwyczaj i dlaczego znakowano naczynia? 375

Rozdział 15. MIEJSCOWI I OBCY 377

Od kremacji do inhumacji: cmentarze okresu wczesnopaństwowego 377

Pomorzanie i Wieleci w Wielkopolsce? 382

Groby wikingów? 385

Wielka nekropola wojowników 390

Nie tylko wojownicy 392

Kogo chowano w mazowieckich grobach z konstrukcjami kamiennymi? 396

Obcy na południu 404

Poganie i chrześcijanie 407

Kim byli, co ich łączyło? 409

Bibliografia 415

Summary 453

Indeks nazw geograficznych i miejscowych 483